

Vattenplaneringens informationsförsörjning

- om samordningen mellan vattenförvaltningen och PBL och behoven av planeringsunderlag

Bra att veta innan du börjar läsa

Bakgrund

Vattendirektivet eller den nya svenska vattenförvaltningen infördes 2004 genom regeringens ”Förordning om förvaltning av kvaliteten på vattenmiljö” som ett led i Sveriges implementering av EU:s ramdirektiv för vatten. Direktivet liksom förordningen har sin grund i en djup insikt i att vatten är gränslöst. Fokus i vattenplaneringen ska därför vara på avrinningsområden och vattenmiljö som helhet. I december 2009 beslutade vattenmyndigheterna i enlighet med denna förordning om miljö kvalitetsnormer och åtgärdsprogram för samtliga vattenförekomster i form av sjöar, vattendrag, kustområden och grundvatten. Reglerna om miljö kvalitetsnormer ska följas vid tillämpning av miljöbalken och PBL, liksom vid andra lagar som är knutna till 5 kap. Samma lagar omfattas också av krav på miljöbedömningar och MKB.

Den fysiska planeringen är ett viktigt verktyg som tillsammans med andra verktyg ska bidra till att MKN för vatten uppnås.

Pilotprojektet genomförs i form av tre delprojekt, där Länsstyrelsen Östergötland är inriktad på att studera behoven av planeringsunderlag och kunskapsförsörjning, Länsstyrelsen i Jönköping har fokus på vattenförvaltning i översiktsplaneringen och Värmlands län på detaljplaneringen. Det gemensamma resultatet av projektet redovisas också i en slutrapport där delprojektens rapporter ingår.

Syfte

Syftet med projektet som helhet är att öka kunskaperna om vattenförvaltningsarbetet inom PBL-planeringen och att utveckla lämpliga metoder för länsstyrelsernas och kommunernas arbete kring miljö kvalitetsnormer för vatten. Syftet med delprojekt planeringsunderlag är att belysa de övergripande förutsättningarna för kunskapsförsörjning och att klarlägga en lämplig utformning och avgränsning av de planeringsunderlag om vatten som behövs inom den fysiska samhällsplaneringen enligt PBL. Denna vägledning utgör en sammanfattning av delprojektets slutsatser och resultat.

Vattenplaneringen förutsätter samspel mellan miljöbalken och PBL

- Miljökvalitetsnormerna för vatten utgör en planeringsförutsättning som måste inarbetas vid all planläggning och byggande
- Kommunens planinstrument används både för att tydliggöra hur hänsyn ska tas och förankra lämpliga åtgärder men också för att påverka mål och inriktningar för framtida insatser inom vattenförvaltningen
- Rationell och korrekt informationsförsörjning underlättar samspelet mellan vattenförvaltning och tillämpning enligt PBL

Innehållsförteckning

Bakgrund	2
Syfte	2
Miljökvalitetsnormer för vatten och PBL - två parallella system	4
Vattenförvaltningen	4
Plan- och bygglagen	5
Länsstyrelsens och kommunernas uppgifter	10
Kommunen	10
Länsstyrelsen	11
Vattenkvalitetsnormer i miljöbedömningar och MKB	14
MKB för verksamheter och åtgärder	14
MKB för planer och program	16
Rationell kunskapsförsörjning i vattenplaneringen	20
Med PilotGIS-standarden som utgångspunkt	22
Planeringsanpassade beslutsunderlag	25
Ordlista	30

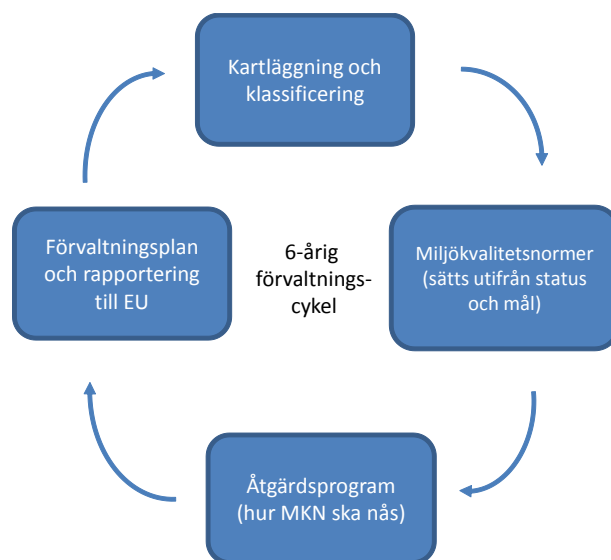
Miljökvalitetsnormer för vatten och PBL – två parallella system

Vattenförvaltningen

Vattenförvaltningsarbetet syftar till att säkerställa en god vattenkvalitet utifrån samhällets och miljöns behov. Det övergripande målet är att alla vattenförekomster ska uppnå god ekologisk status och att vattenkvaliteten inte i någon vattenförekomst får försämrats och åtgärder ska vidtas för att alla vatten på sikt ska få en förbättrad tillräcklig kvalitet. De styrmedel som används för detta är dels miljökvalitetsnormer som beslutas för varje vattenförekomst, dels åtgärdsprogram som redovisar vilka insatser som olika myndigheter, kommuner och andra aktörer utifrån sina respektive ansvars- och kompetensområden behöver genomföra för att säkerställa nödvändiga förbättringar av vattenmiljön. En viktig funktion för åtgärdsprogrammen är att tydliggöra en rimlig skördefördelning mellan olika samhällsaktörer för att åstadkomma dessa förbättringar.

Administrativt är arbetet med vattenförvaltning upplagt i vattendistrikt efter det hydrologiska systemet med vattenförekomster och avrinningsområden och följer således inte läns- och kommungränser.

Miljökvalitetsnormerna är bindande för myndigheter och kommuner vid tillämpning av miljöbalken, PBL och en rad andra lagar som är knutna till miljöbalkens bestämmelser om miljökvalitetsnormer. Normerna är konstruerade så att de anger en senaste tidpunkt när en god vattenstatus ska ha uppnåtts för de vattenförekomster som ännu inte har uppnått en

tillräcklig kvalitet. Vissa undantag får dock göras för kraftigt påverkade vatten. Miljökvalitetsnormens bindande verkan innebär att planer eller projekt inte får tillåtas om de får som konsekvens att vattenstatusen försämrats eller att möjligheten att genomföra ett åtgärdsprogram, och därmed uppnå god ekologisk status, försvåras.

Vattenförvaltningen är indelad i 6-åriga planeringscykler, vilka inleds med ett omfattande inventerings- och klassificeringsarbete som syftar till att klarlägga vattenmiljöernas status. Ytvattenförekomster i form av sjöar, vattendrag och kustvattenområden klassificeras utifrån sin ekologiska och kemiska status och grundvatten utifrån kvantitativ och kemisk status. I förberedelsearbetet ingår också att redovisa riskbedömningar för om en vattenförekomst riskerar att inte uppnå god vattenstatus inom utsatt tid och i så fall vilka miljöproblem som är relevanta för varje vattenförekomst. Innan

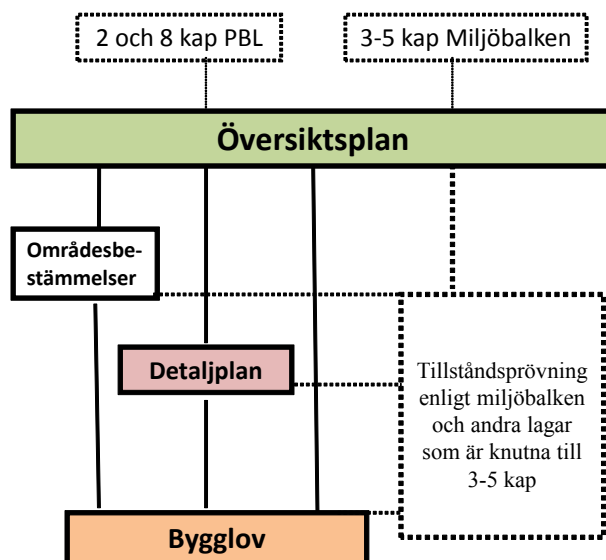
miljökvalitetsnormer och åtgärdsprogram beslutas genomförs ett omfattande samråds- och förankringsarbete för att klargöra vilka mål som är rimliga att eftersträva för vattenförekomsterna ur ett allmänt samhällsperspektiv och från kostnadssynpunkt.

Vid framtagandet av MKN och åtgärdsprogram redovisas också analyser av åtgärdernas ekonomiska konsekvenser. Hela materialet ska redovisas i en förvaltningsplan som också innehåller ett program för hur uppföljning ska ske. Förvaltningsplanen ingår i den återkommande rapportering som enligt vattendirektivet ska göras till EU.

Plan- och bygglagen

Den fysiska samhällsplaneringen enligt PBL syftar till att säkerställa en hållbar bebyggelseutveckling samt ett hållbart utnyttjande av mark- och vattenresurserna. Kommunen har huvudansvaret för tillämpningen av PBL och styr genom det s k planmonopolet utvecklingen för mark- och vattenanvändningen och byggandet.

I 2 kap PBL anges de grundläggande lämplighetskrav som ska beaktas vid beslut om planläggning och byggande för att en bebyggelse ska anses lämplig. I detta ingår också miljöbalkens bestämmelser om hushållning med mark- och vatten samt att miljö-kvalitetsnormer ska följas. Härutöver finns i PBL också flera andra mål och krav som har anknytning till vattenplaneringen. PBL-systemet i allmänhet bygger på att det i

huvudsak är kommunen som har att göra de avvägningar och prioriteringar kan göras mellan olika intressen. Kommunen har ett stort ansvar och frihet att hantera detta men för vissa särskilt angivna (statliga) intressen har Länsstyrelsen till uppgift att kontrollera och kan ingripa mot beslut som inte tillräckligt beaktar dessa intressen. (s k överprövning) Att kommunen följer gällande miljökvalitetsnormer är ett sådant statligt intresse där överprövning kan bli aktuell.

Alla kommuner ska ha en aktuell översiktsplan som tydliggör kommunens syn på den långsiktiga utvecklingen för den fysiska miljön. En grundläggande uppgift för planen är att den ska tydliggöra allmänna intressen och ge vägledning för hur den byggda miljön ska användas, utvecklas och bevaras. I översiktsplanen ska också redovisas hur kommunen avser att tillgodose riksintressen och följa gällande miljökvalitetsnormer samt hur kommunen avser att ta hänsyn till och samordna

Fortsättning Miljökvalitetsnormer för vatten och PBL – två parallella system

översiktsplanen med relevanta nationella och regionala mål, planer och program av betydelse för en hållbar utveckling. Vidare ska också särskilt redovisas områden där exploatering i strandnära lägen ska kunna ske för att stödja för landsbygdsutveckling. Dessa innehållskrav är alla mycket centrala för att inarbeta och samordna vattenförvaltningens mål och anspråk i den kommunala fysiska planeringen.

Översiktsplanen är viktig eftersom den utgör ett vägledande beslutsunderlag både för efterföljande detaljplaneläggning och bygglovprövning enligt PBL och för annan tillståndsprövning enligt miljöbalken och en del andra lagar som är knutna till miljöbalkens grundläggande bestämmelser om hushållning med mark- och vatten samt miljökvalitetsnormer. Översiktsplanen ska redovisas som en heltäckande plan för kommunen. Om det behövs kan planen senare förtydligas och kompletteras med fördjupningar för avgränsade områden eller som tematiska tillägg. För att säkerställa översiktsplanens aktualitet ska återkommande aktualitetsprövningar göras av kommunen. Inför kommunens aktualitetsprövning ska Länsstyrelsen i en särskild sammanställning redovisa relevanta statliga eller mellankommunala förhållanden av betydelse för plans aktualitet. Betydelsefulla förändringar av vattenkvaliteten eller inriktningen för åtgärdsprogram kan utgöra sådana relevanta förhållanden.

De åtgärder och hänsynskrav som kommunen beslutar om i översiktsplanen är viktiga delar av de åtaganden som kommunen har att

Mål och krav i PBL med anknytning till vattenförsörjning och vattenhushållning

- Planeringen ska inriktas så att en långsiktigt god hushållning med mark-, vatten och andra fysiska resurser uppnås
- Klimataspekter ska särskilt beaktas
- Bebyggelse och byggnadsverk ska lokaliseras till områden med lämpliga jord-, berg- och vattenförhållanden, möjligheterna att ordna vatten- och avloppsförsörjning samt med hänsyn till risken för olyckor översvämning och erosion
- Bebyggelsen ska utformas och placeras med hänsyn till behovet av hushållning med energi och vatten samt av goda klimat- och hygienförhållanden
- Lokalisering, placering och utformning av bebyggelse ska så att skadlig påverkan på grundvattnet inte uppstår om risk finns för människors hälsa eller betydande olägenhet på annat sätt

följa miljökvalitetsnormerna och som senare successivt kan inarbetas i vattenförvaltningens åtgärdsprogram.

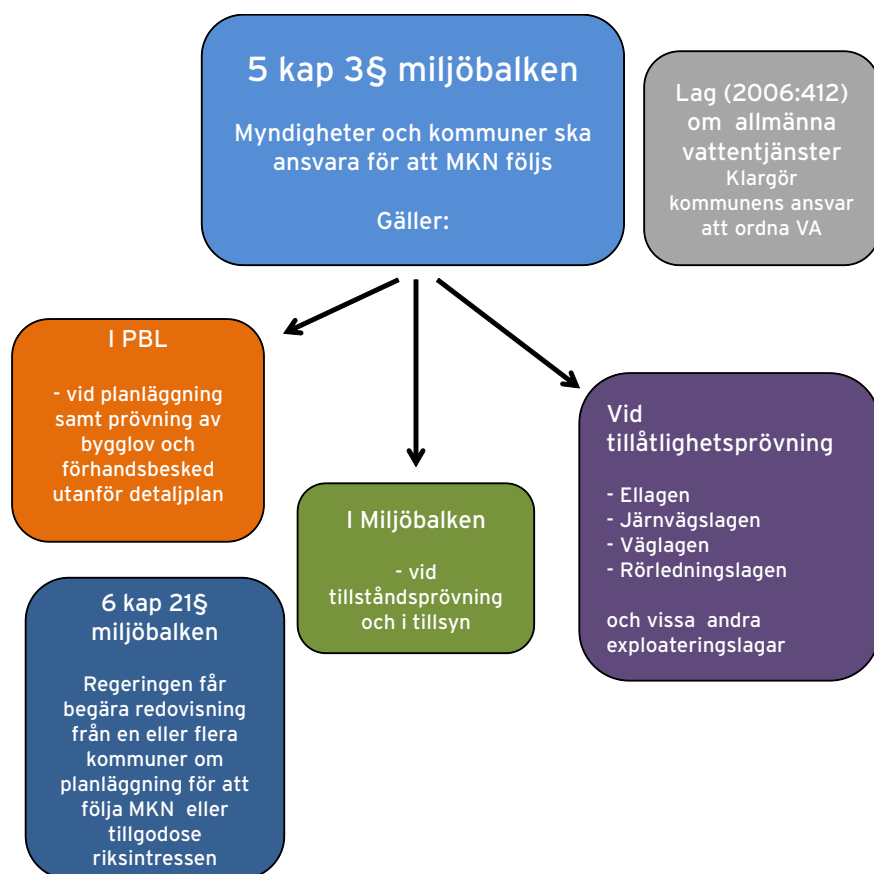
I detaljplaner (och områdesbestämmelser) regleras med bindande verkan förutsättningarna för markanvändning och byggande inom begränsade områden. Genom planen skapas normalt sett en byggrätt för fastighetsägaren och samtidigt

uppstår både rättigheter och skyldigheter för kommunen. Detaljplanen ska således garantera att den inriktning som avses är lämplig med hänsyn till kraven i PBL. Om det behövs för att skydda människors hälsa eller miljön kan också bestämmelser med restriktioner eller krav på skyddsåtgärder införas i detaljplanen. Det är alltså mycket viktigt att vid framtagandet av en detaljplan, innan antagandet sker, kontrollera att ett framtida genomförande av planen kan ske utan hinder av de gällande miljökvalitetsnormer för vatten. Länsstyrelsens granskning och kontroll via eventuell överprövning är till just för att hindra antagandet av sådana planer vars genomförande annars måste stoppas genom

ingripande med annan lagstiftning, exempelvis tillsyn enligt miljöbalken.

Det är givetvis önskvärt att Länsstyrelsen i ett så tidigt skede som möjligt i planerings-processen identifierar och underrättar kommunen om var det finns risk att detaljplaner eller andra exploateringsförberedande åtgärder inte kommer att kunna godkännas på grund av de gällande miljökvalitetsnormerna, så att lämpliga handlingsalternativ och strategier kan formuleras. Detta är en viktig uppgift att fånga in vid utformningen av planeringsunderlagen och att fortsatt analysera och förankra i översiktsplaneringen.

Viktig lagstiftning knuten till vattenkvalitetsnormerna

Kommunens och länsstyrelsens uppgifter

Kommunen

Kommunen har som huvudansvarig för den fysiska planeringen på lokal nivå en mycket viktig roll för genomförandet av vattenförvaltningens mål. Genom PBL:s planinstrument ges också goda möjligheter att styra bebyggelseutvecklingen i linje med vattenförvaltningens intentioner. Genom översiktsplaneringen har kommunen en viktig arena för att tydliggöra miljökvalitetsnormerna som planeringsförutsättning, att analysera målkonflikter samt att förankra lämpliga åtgärder och hänsynstaganden för att stärka och skydda vattenresurserna. Vid detaljplanering gäller det att klarlägga om och hur planen kan genomföras utan risk för att miljökvalitetsnormerna för vatten inte följs.

Som ansvarig för VA-försörjningen har kommunen också en central roll för att genomföra vattenförvaltningens åtgärdsprogram. Detta gäller både att formulera och genomföra en strategi för att långsiktigt förbättra VA-standarden i områden där föroreningsutsläppen måste minska och att planera för en god kvalitet och kapacitet på de allmänna avloppsreningsverken. En stor kommunal utmaning är också att bygga om framförallt de större städernas dagvattensystem så att föroreningsutsläppen från tätortsmiljöer långsiktigt kan minskas. Från ekonomisk synpunkt och även folkhälso-politiskt är det i kommunalt perspektiv också mycket viktigt att säkerställa ett förbättrat skydd för befintliga och framtida vattentäkter. I vattenförvaltningens åtgärdsprogram förväntas kommunerna inrätta

Kommunen:

- Ansvarar för planering av mark- och vatten och byggande.
- Ansvarig för VA-försörjning
- Ansvarig för räddningstjänst och krishantering
- Verksamhetsutövare inom VA och annan kommunal teknik
- Prövning och tillsyn inom bygg och miljö
- Viktig lokal utförare av åtgärdsprogram

vattenskyddsområden för de kommunala och de viktigaste enskilda vattentäkterna. En lämplig åtgärd för att skapa en sammanhållen planering för långsiktiga förbättringar av VA-standarden är att upprätta särskilda VA-planer eller andra kommunala sektorsdokument. Dessa planer blir sedan ett viktigt underlag för översiktsplaneringen enligt PBL.

Kommunerna har också viktiga myndighetsuppgifter för att bevaka att miljökvalitets-normerna följs, inte minst inom ramen för miljö- och hälsoskyddsnämndernas tillsynsuppdrag. I områden där större insatser måste ske är det viktigt att krav ställs på en hög skyddsnivå för enskilda avlopp. Det innebär att i framtida tillämpning kommer olika krav på hänsynstagande att behöva ställas på enskilda

beroende på geografisk belägenhet och de omgivande vattenmiljöernas känslighet. Denna fråga är i PBL systemet mycket viktig att tydliggöra och förankra genom översiktsplanen.

Även risken för översvämningar och höga vattenflöden måste beaktas i samband med vattenförvaltningsarbetet. Både i PBL och i ett krishanteringsperspektiv är det också mycket viktigt för kommunen att långsiktigt förebygga risken för skador och störningar på viktiga samhällsfunktioner genom att undvika etablering av bebyggelse eller viktig infrastruktur i områden som riskerar att översvämmas. Även planering för att sanera eller på annat sätt begränsa miljöutsläppen från områden med gamla miljöskador är ett viktigt kommunalt ansvar av betydelse för vattenhushållningen. Att sanering sker i förorenade områden som är utsatta för översvämningsrisker är här av särskild betydelse för skyddet av vattentillgångarna.

Länsstyrelsen

Länsstyrelsen har en bred och viktig roll både i vattenförvaltningen och i PBL-planeringen. Länsstyrelserna står för betydande delar av den kunskapsinsamling och miljöövervakning som görs inom vattenförvaltningen och har också ett viktigt ansvar för att samordna vattenförvaltningsarbetet på länsnivå. I detta samordningsarbete ingår att initiera och medverka i lokala vattenråd och vattenrådsgrupper om det behövs för att skapa en bra samverkan för att klara de aktuella vattenförvaltningsuppgifterna. Som tillsyns- och prövningsmyndighet enligt

Länsstyrelsen:

- Stödjer kunskapsuppbyggnad och regional samordning
- Lämnar planeringsunderlag och tydliggör statens intressen
- Hanterar statliga bidrag och andra stöd
- Bevakar att kommuner och myndigheter följer MKN i sin planering, vid behov överpröva
- Tillämpar MKN i egna beslutsärenden enligt miljöbalken
- Uppföljning av resultatet via egen tillsyn och miljöövervakningen

miljöbalken ska Länsstyrelsen också prioritera sina insatser så att förutsättningarna ges att klara de gällande miljökvalitetsnormerna. Till Länsstyrelsens uppgifter hör också att stödja kommunernas myndighetsarbete inom ramen för sin tillsynsvägläddande roll enligt miljöbalken.

Länsstyrelsen har ett generellt uppdrag att verka som statlig sektorssamordnare och för mellankommunal samordning på regional nivå. I detta ingår också att bidra med information, kunskapsunderlag och råd till en rad olika myndigheter, enskilda och andra samhällsaktörer. Även inom PBL-systemet har Länsstyrelsen en tydlig uppgift att stödja kommunens arbete genom att bidra med kunskap och råd, bland annat i form av olika planeringsunderlag som behövs för den fysiska planeringen. Härutöver

Fortsättning Kommunens och länsstyrelsens uppgifter

har Länsstyrelsen också en klart uttalad roll att tillvarata och samordna statliga och mellankommunala intressen. Vid planläggning enligt PBL har Länsstyrelsen som uppgift att särskilt verka för att miljö kvalitetsnormer följs. Andra sådana särskilda bevakningsuppgifter för Länsstyrelsen som ibland också kan ha anknytning till skyddet av vattenmiljön är att riksintressen ska tillgodoses, att bebyggelsen lokaliseras och utformas på ett lämpligt sätt med hänsyn till människors hälsa och säkerhet eller risken för översvämningar, olyckor och erosion samt att planeringen av landsbygdsinsatser i strandnära lägen sker i enlighet med miljöbalkens regler.

Vid upprättandet av översiktsplaner lämnar Länsstyrelsen under utställningstiden ett granskningsyttrande som dels ska ge ett

samordnat besked om hur planen uppfyller dessa särskilt angivna statliga intressena (överprövningsgrunder) eller om risk finns att länsstyrelsen senare kan komma att överpröva kommunala planläggningsbeslut.

Samma överprövningsgrundande frågor bevakas då kommunen upprättar detaljplaner eller områdesbestämmelser. Om kommunen vid antagandet av planen inte tillräckligt beaktar länsstyrelsens synpunkter kan planen i efterhand komma att överprövas och upphävas. För vissa särskilt förordnade områden kan motsvarande kontroll via Länsstyrelsens överprövning också gälla vid kommunala beslut om bygglov eller förhandsbesked. Detta gäller exempelvis invid samtliga Natura 2000-områden.

Miljökvalitetsnormer för vatten i miljöbedömningar och MKB

MKB för verksamheter och åtgärder

MKB är ett viktigt instrument för systematiskt införande av kunskap, analys och förankring av hur olika miljöfrågor tas omhand i samband med planläggning och exploatering. Kraven på miljökonsekvensbeskrivningar och miljöbedömningar framgår av 6 kap miljöbalken med tillhörande förordning. MKB för verksamheter eller åtgärder ska upprättas i samband med de flesta tillståndsprövningar enligt miljöbalken, vid prövning av vissa koncessioner samt vid upprättande av vägarbetsplaner och järnvägsplaner. Utförandet och innehållet i en MKB ska följa miljöbalkens regler och allmänt gäller att innehållet ska anpassas till vad som behövs för att identifiera och beskriva de direkta och indirekta effekter som den planerade verksamheten eller åtgärden kan medföra på miljön och på hushållningen med den fysiska miljön, material, råvaror och energi. MKB fungerar som ett beslutsunderlag och ska ge möjlighet till insyn och påverkan för berörda myndigheter, organisationer och allmänheten. Redovisningen i MKB möjliggöra en samlad bedömning av dessa effekter på människors hälsa och miljön. Att inarbeta goda informationsrutiner och en god kvalitet på de utredningar som utförs inom ramen för olika slags miljöbedömningar och MKB är strategiskt viktigt både för att skapa förståelse och sprida kunskap om miljökvalitetsnormerna

Vattenfrågan i miljöbedömningar och MKB

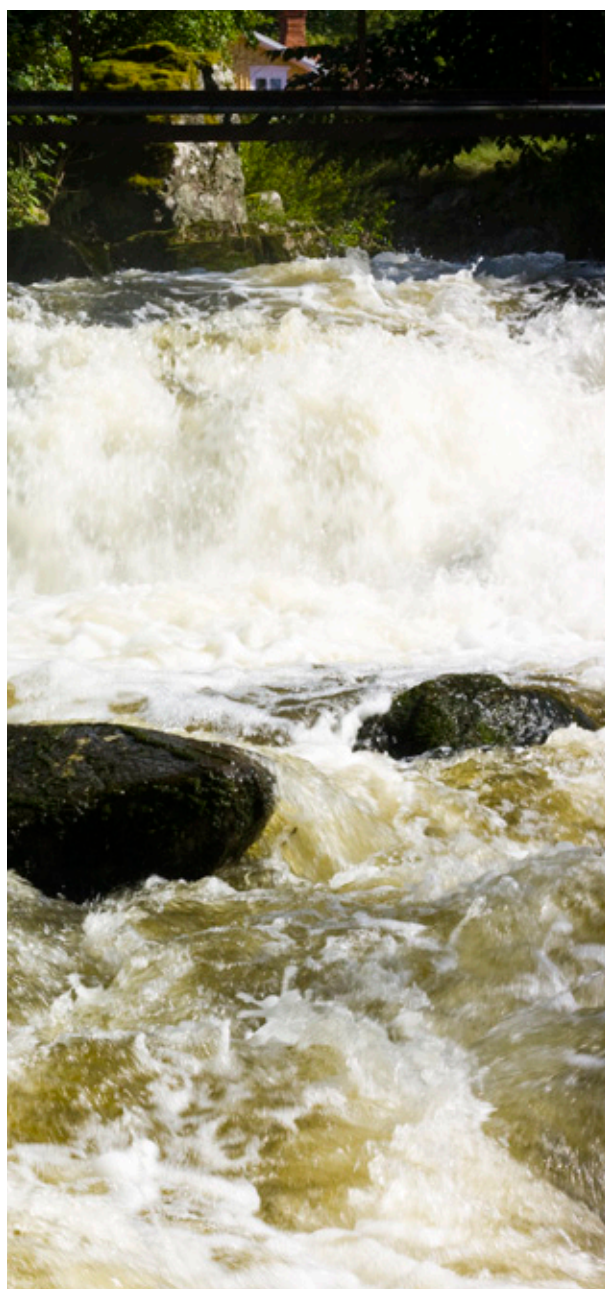
- MKB är ett viktigt instrument för systematiskt införande av kunskap, analys och förankring av hur vattenfrågan tas omhand i samband med planläggning och exploatering
- Tidiga beslut om behovs-bedömningar och avgränsningar är avgörande för ett bra MKB-arbete där rätt frågor utreds i rätt skede

och för att myndigheter och kommuner ska fatta korrekta och rättvisa beslut knutna till frågan. I inledande skeden av MKB-arbetet ska Länsstyrelsen besluta om projektet kan antas medföra en betydande miljöpåverkan. Detta beslut styr den fortsatta MKB-processens omfattning och inriktning. Risken för påverkan på miljökvalitetsnormerna är givetvis helt olika beroende på vilket slag av exploatering som är aktuell. I fall där verksamheten förutsätter direkta ingrepp i vattenmiljön i form av fysiska förändringar, uttag eller utsläpp är det mer uppenbart att en påverkan sker en även vid andra former av exploatering måste bedömas vilken påverkan åtgärderna kan ha på vattnet genom dagvattenavrinning ändrade dräneringsförhållanden eller risker för en olycka som kan orsaka ett plötsligt och oönskat utsläpp till vattenmiljön i händelse av ett haveri. Det är

alltid den som ansvarar för en planläggning eller exploatering som också ska svara för att en MKB upprättas på ett korrekt sätt. Normalt sett är det prövningsmyndigheten som också ska ta ställning till om MKB är tillräcklig. Undantag finns inom den statliga fysiska planeringen för vägar och järnvägar, där MKB för arbetsplaner och järnvägsplaner ska godkännas av Länsstyrelsen.

Länsstyrelsen har totalt sett ett mycket omfattande och mångskiftande arbete med hantering av olika slags MKB. Förutom beslut om MKB i egna ärenden har Länsstyrelsen en viktig roll i att lämna underlag och råd i samband med upprättande av alla slags MKB. Behoven av att Länsstyrelsen kan lämna korrekt och relevant information om vattenkvalitetsförhållanden som underlag till av MKB är mycket stort, inte minst för att i de tidiga utredningsskedena kunna identifiera risken för att projektet kan orsaka att gällande miljökvalitetsnormer inte kommer att kunna följas. Detta kommer också att vara grundläggande för om en verksamhet eller åtgärd kommer att antas medföra en betydande miljöpåverkan. Samtidigt är det viktigt att tänka på att alla vattenmiljöer utsätts för en rad olika påverkansfaktorer, så det är ofta svårt att avgränsa utredningsbehovet för varje enskild exploatering. Behovet av att belysa indirekta effekter och långsiktiga perspektiv på förändringsåtgärderna är därför särskilt stort just då vattenmiljön berörs. Det är också mycket viktigt att de krav på utredningsinsatser som ställs i samband med olika slags MKB är samordnat på ett lämpligt sätt mellan olika planeringsnivåer. Vad som har beslutats och förankrats i vattenförvaltningens

åtgärdsprogram och miljöbedömningarna till de kommunala översiktsplanerna om hur miljökvalitetsnormerna ska följas är därför mycket viktiga underlag vid upprättande av MKB i senare prövningsskeden.

Fortsättning Miljökvalitetsnormer för vatten i miljöbedömningar och MKB

Miljöbedömningar och MKB

- Syftet med miljöbedömningen är att integrera miljöaspekter i planen eller programmet så att en hållbar utveckling främjas
- Ska upprättas av den som beslutar om planen om planens genomförande medför en betydande miljöpåverkan
- Av särskild betydelse är om planen anger förutsättningarna för kommande tillståndsprövning av verksamheter eller åtgärder som medför en betydande miljöpåverkan och därför kräver MKB
- Innehållet ska anpassas efter planens geografiska räckvidd och detaljeringsgrad samt med hänsyn till vad som bör utredas i senare prövningsskeden.
- Ska användas vid senare prövning av verksamhet eller åtgärd
- Behovsbedömning och lämplig avgränsning är avgörande för en bra miljöbedömning
- MKB är ett beslutsunderlag som används för att identifiera och beskriva effekter som den planerade verksamheten eller åtgärden kan medföra på miljön och på hushållningen med den fysiska miljön, material, råvaror och energi. MKB ska möjliggöra en samlad bedömning av dessa effekter på människors hälsa och miljön.
- En MKB för en verksamhet eller åtgärd krävs normalt vid tillståndsprövning enligt miljöbalken, vid upprättande av väg- och järnvägsplaner samt vissa koncessioner
- MKB tas fram ska godkännas av prövningsmyndigheten eller i vissa fall (väg- och järnvägsplaner) av länsstyrelsen
- MKB ska tas fram i en särskild besluts- och förankringsprocess. Länsstyrelsens beslut om projektet kan antas medföra en betydande miljöpåverkan styr processens omfattning och inriktning

MKB för planer och program

Miljöbedömningar för planer och program tas fram med något annorlunda inriktning än MKB för projekt. Syftet med miljöbedömningen är att integrera miljöaspekter i planen eller programmet så att en hållbar utveckling främjas. Krav på en fullständig miljöbedömning med MKB gäller enbart i de fall planens eller

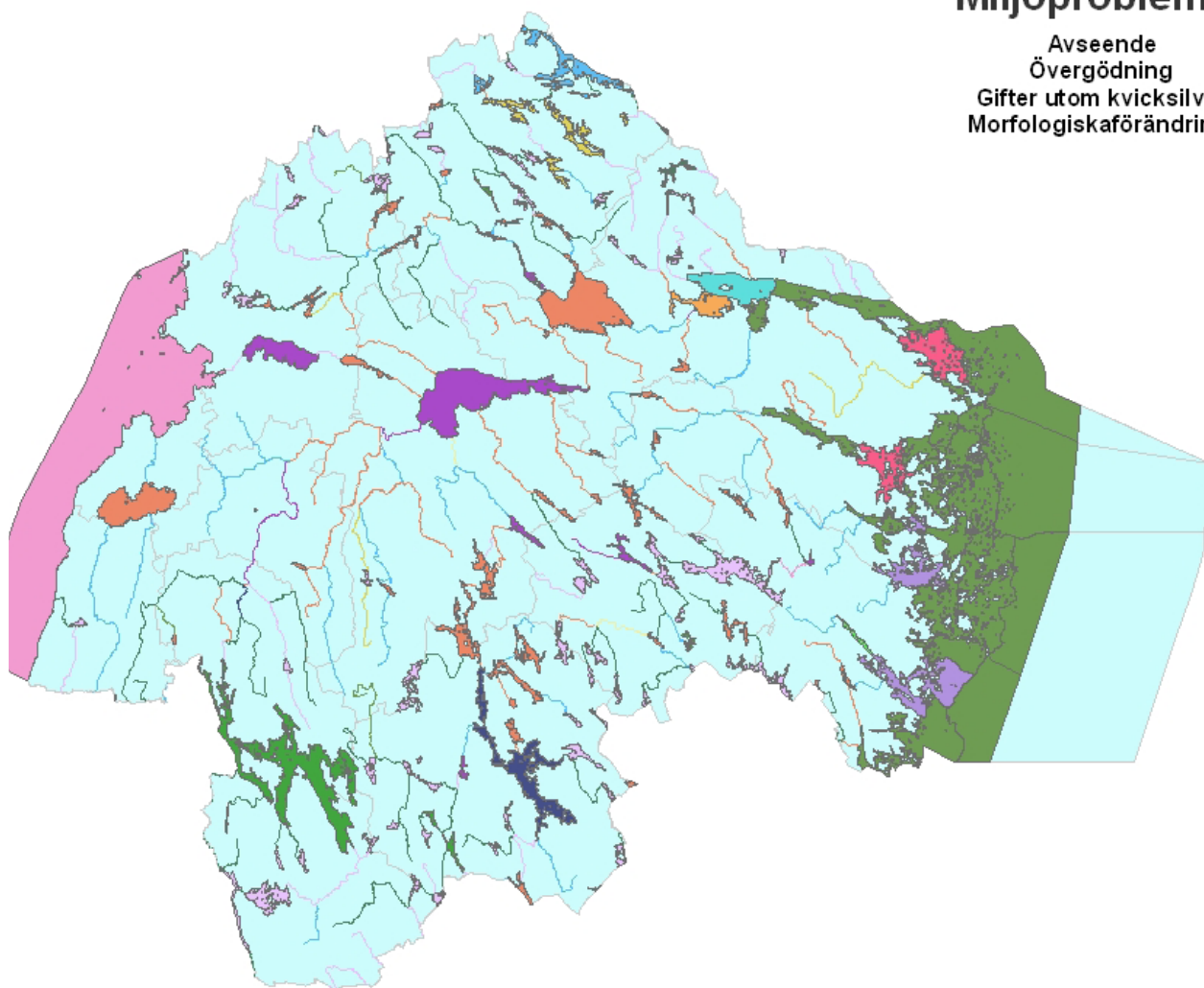
programmets genomförande kan antas medföra en betydande miljöpåverkan. Av särskild betydelse för att bedöma om så är fallet är om planen anger förutsättningarna för kommande tillståndsprövning av verksamheter eller åtgärder som medför en betydande miljöpåverkan och därför kräver MKB. Normalt sett anses alltid en miljöbedömning med MKB behöva göras för översiktsplaner. För detaljplaner avgörs detta från fall till fall utifrån de kriterier som ställts upp i miljöbalken och förordningen om

miljökonsekvens-beskrivningar. I PBL finns också uppställt vissa förhållanden där behovet av en miljöbedömning särskilt ska bedömas. Det gäller vid planläggning för bl a industri-områden, annan sammanhållen bebyggelse av större omfattning samt fritidsbåthamnar, campingplatser och fritidsbyar. För prövning av bygglov ställer PBL inget krav på MKB. En bygglov får dock inte

avgöras utan föregående planläggning om det finns risk för att byggnadsåtgärderna kan komma att medföra en betydande miljöpåverkan. Det innebär att det i praktiken behöver göras en behovsbedömning även för bygglovsansökningar. Miljöbedömningsprocessen inleds med en så kallad behovsbedömning vilket innebär att kommunen efter viss inledande utredning och

Miljöproblem

Avseende
Övergödning
Gifter utom kvicksilver
Morfologiskaförändringar

De viktigaste miljöproblemen har identifierats i vattenmyndighetens beslutsunderlag.

Fortsättning Miljökvalitetsnormer för vatten i miljöbedömningar och MKB

samråd med Länsstyrelsen och vissa övriga myndigheter tar ställning till om ett fortsatt arbete med miljöbedömning och MKB behöver ske. Om så är fallet ska ställning också tas till avgränsningen och innehållet i den MKB som ska upprättas.

Innehållet i miljöbedömningen ska anpassas efter planens geografiska räckvidd och detaljeringsgrad samt med hänsyn till vad som bör utredas i senare prövningsskeden. Utförandet och dokumentationen ska på lämpligt sätt samordnas med den övriga prövningen och förankringen av planärendet. Innehållet och utförandet av de behovs- och miljöbedömningar som görs för PBL-planer är mycket viktiga för det fortsatta arbetet. De övergripande frågor om förändringarnas miljöpåverkan som här har utretts på ett tillräckligt sätt behöver inte behandlas på nytt i efterföljande MKB för verksamheter eller åtgärder.

Behovsbedömningen och lämplig avgränsning av MKB är avgörande för en bra miljöbedömning. Normalt sett ska detta kunna med stöd av en analys utifrån befintlig kunskap och liksom vid upprättande av MKB för verksamheter eller åtgärder är det därför mycket viktigt att ett lättåtkomligt, enhetligt och korrekt kunskapsunderlag finns tillgängligt.

Behovsbedömningen - att identifiera om en betydande miljöpåverkan uppstår på vattenmiljön

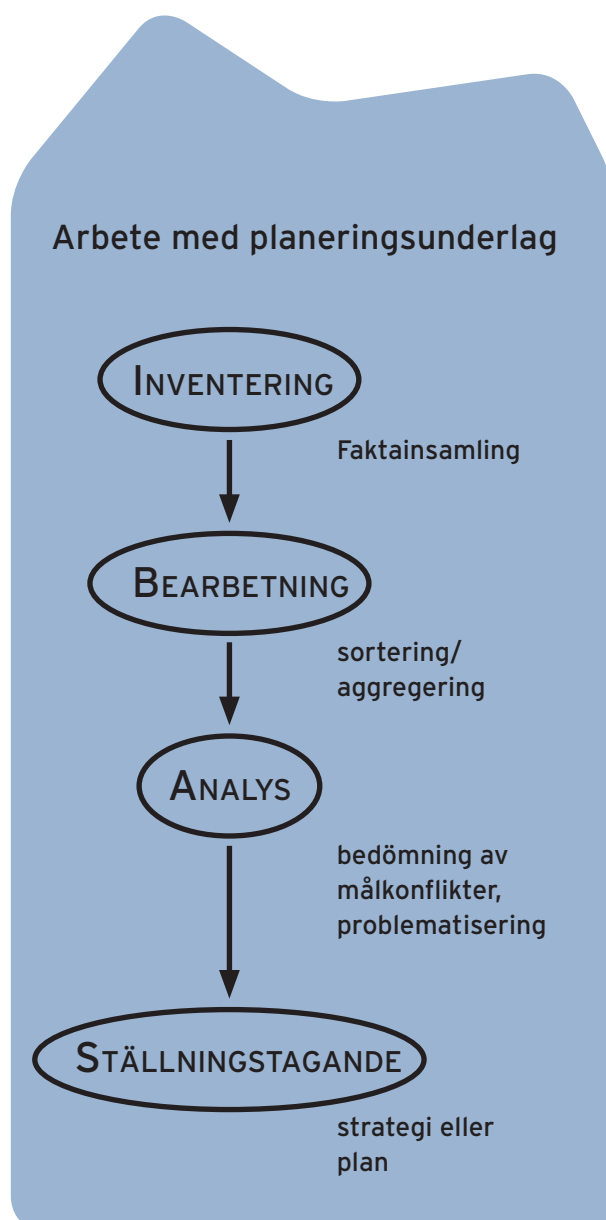
- Inför planläggningen ska kommunen utreda och ta ställning till om planens genomförande kan antas medföra en betydande miljöpåverkan
- Samråd ska ske med Länsstyrelsen och övriga tillsynsmyndigheter, som bidrar med synpunkter och tillgängligt kunskapsunderlag innan slutlig ställning tas till planens miljöpåverkan
- Vid behovsbedömningen är det nödvändigt att identifiera och tydliggöra hur och på vilka sätt vattenmiljön berörs av planen och om det finns risk för att en miljökvalitetsnorm inte kommer att följas
- En väl utförd behovsbedömning underlättar avgränsningen för det fortsatta MKB-arbetet

Rationell kunskapsförsörjning i vattenplaneringen

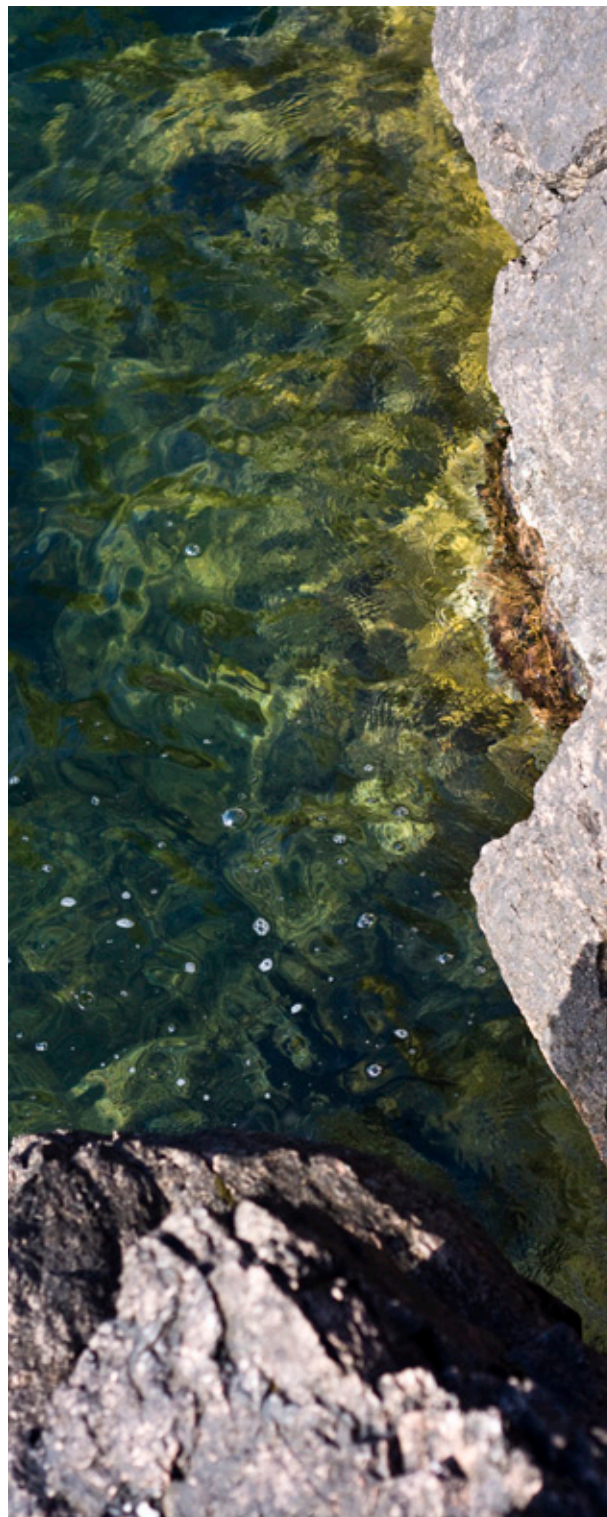
Både vattenförvaltningen och den kommunala PBL-planeringen innehåller mycket stora informationsflöden som vart och ett är anpassat efter specifika behov inom varje system. I båda fallen gäller dessutom att planeringen sker kontinuerligt och att information därför behöver fyllas på och förändras successivt. Vid ett kontinuerligt informationsutbyte mellan systemen krävs att en relevant sortering och avgränsning har gjorts så att rätt information kommer till användning vid rätt besluts- eller planeringstillfälle. Ett ytterligare krav är att denna sortering kan göras så att informationen kan tillgängliggöras på ett enhetligt och rationellt sätt. Det måste i sammanhanget uppmärksammas att det är mycket svårt att skapa ett utsorterat och bearbetat planeringsunderlag från vattenförvaltningen som lämpar sig alla slags tillämpningar i PBL. På samma sätt behöver information från de kommunala planerna sorteras och bearbetas för att kunna hanteras inom den hantering som är knuten till vattenförvaltningen.

När information om statliga anspråk och intressen som berör den fysiska planeringen ska tillgängliggöras som planeringsunderlag är det mycket viktigt att informationen har en tydlig kvalitetsmärkning och att den är sorterad efter vad den har för ursprung och dess avsedda status som planeringsunderlag. Denna kvalitetsmärkning av data behöver bestå av dels generella kvalitetsuppgifter om kartinformationens skala, fullständighet och aktualitet m.m., dels en deklaration av vilken beslutsstatus informationen har och vilket underlag som har använts för att producera informationen. Motsvarande behov

av kvalitetsmärkning finns givetvis också för aktörernas interna nyttjande av informationen, inte minst för att informationen ska vara lätt att hitta och för att databaser ska kunna produceras och underhållas på ett rationellt sätt.

Huvuddelen av vattenförvaltningens informationsmängder är samlat i datasystemet VISS (VattenInformationSystem Sverige) som innehåller data från både länsstyrelserna och andra dataproducenter. Systemet är liksom hela vattenförvaltningsarbetet upplagt enligt en hydrologisk indelning efter avrinningsområden och vissa utvalda större sjöar, vatten-drag, kustvatten och grundvattenområden benämnda vattenförekomster. Databasen redovisar för varje vattenförekomst dels hydrologiska, kemiska och administrativa uppgifter, dels den beslutade miljökvalitetsnormen samt underlag för beslutet i form av statusklassningar, relevanta miljöproblem, riskbedömningar beträffande möjligheten att uppnå god status samt eventuella områden som särskilt ska skyddas enligt olika EU-direktiv. Avsikten är att uppgifter från miljöövervakningen om vattenförekomsternas status kontinuerligt ska föras in i systemet. Informationen i VISS är digitalt åtkomligt via Länsstyrelsernas och Vattenmyndigheternas webbaserade karttjänst Vattenkartan. Beroende på upphovsrättsliga problem gällande den geografiska grundinformationen får dock materialet ännu inte distribueras fritt som GIS-skikt för kommunal användning.

Fortsättning Rationell kunskapsförsörjning i vattenplaneringen

Med PilotGIS-standardens som utgångspunkt

I planeringsunderlagen behöver således tydliggöras vilka delar av vattenförvaltningens informationsmängder som utgör faktaunderlag och analyser eller redan beslutade restriktioner alternativt sådana statliga anspråk och intressen som kommunen har att närmare ta ställning till inom ramen för den fysiska planeringen. PilotGIS-standardens är det system för benämning och sortering av digital planeringsinformation, särskilt översiktsplanering, som har använts mest under de senaste 10 åren, särskilt bland länsstyrelser men också ett flertal kommuner. Standarden förvaltas och utvecklas kontinuerligt

av Boverket med stöd av en organisation med några kommuner och länsstyrelser, Regionplane- och trafikkontoret vid Stockholms läns landsting, Lantmäteriverket samt Sveriges kommuner och landsting..

PilotGIS-strukturen bygger på att på att planeringsinformationen ges benämningar och sorteras efter vad den har för formell innebörd och status med utgångspunkt från PBL:s regler. Vid tillämpning av PilotGIS eftersträvas också att GIS-skiktens attribut-information ska kunna göras på ett enhetligt sätt oavsett vilken planeringsinformation det gäller. Detta för att underlätta rationell databehandling i användarskedet. Grundläggande attributuppgifter som behöver finnas med i alla GIS-skikt med planeringsinformation är metadata som beskriver databasens ursprung, aktualitet fullständighet

Vattenplaneringens kunskaps- och informationsförsörjning

STATLIGA INTRESSEN OCH ANSPRÅK	- vattenkvalitetsnormer, åtgärdsprogram
FAKTAUNDERLAG	- vattenförekomster, mätdata, VA-områden etc
MARK- OCH VATTENREGLERINGAR	- t ex vattenskyddsområden och Natura 2000- områden, vattendomar, MKN vatten
REGIONALA ANALYSER	- statusklassningar, identifierade miljöproblem, riskbedömningar, vattenförsörjningsplaner
ÖVERSIKTSPLANEN	- kommunala ställningstaganden om rekommenderade hänsynstaganden, åtgärder och initiativ

och geometriska kvalitet. På objektsnivå är det viktigt att det finns förklarande värdetexter och i förekommande fall beslutsdatum för den aktuella förekomsten. Mer information om PilotGIS-standarden finns på Boverkets hemsida www.boverket.se

PilotGIS-standarden används i stort som utgångspunkt för benämningar och sortering av den GIS-baserade planeringsinformation som tillhandahålls av länsstyrelserna. Nedladdning av sådana GIS-skikt i shape-format kan göras från Länsstyrelsernas distributionsweb www.gis.lst.se. För att möjliggöra en fullständig sammanslagning av GIS-data från Länsstyrelserna krävs en mer genomgående standardisering av materialets tekniska utformning, vilket har gjorts för vissa sammanslagna rikstäckande GIS-skikt som har efterfrågats för särskilda kartapplikationer, t ex Sveriges Länskartor. En särskild standard för utformning av dataset som ska möjliggöra sådana sammanslagningar av länsstyrelsedata finns också framtiden.

Kraven på metadata för geografisk information ökar både i den interna informations-hanteringen och i utåtriktade informationstjänster som tillhandahåller geografisk information. Länsstyrelserna har tagit fram en gemensam standard med utgångspunkt från ISO 19115. Syftet har varit att ytterligare underlätta länsstyrelsernas gemensamma GIS-hantering och en förberedelse inför de ökande krav på enhetlighet som kommer att ställas i samband med införandet av EU:s INSPIRE-direktiv om en gemensam infrastruktur för utbyte av geografisk

information i Europa.

Vattenförvaltningens informationsmängder är mycket väl lämpade att inarbetas i PilotGIS-systemet och täcker här in alla grupper av planeringsinformation. En lämplig indelning enligt PilotGIS bör i huvudsak se ut enligt följande:

Det viktigaste underlaget utifrån PilotGIS för Länsstyrelsen att bearbeta är de uppgifter som tydliggör statliga krav och anspråk i förhållande till de kommunala planeringsinsatserna. Grundläggande är givetvis

**Grundläggande information
om vattenförekomsten
som behöver finnas med i
det planeringsanpassade
underlaget:**

- Den beslutade miljökvalitetsnormen, dvs vilket år en god vattenstatus alt. ekologisk potential ska ha uppnåtts för vattenförekomsten
- Vattenmyndighetens beslutsdatum
- Nuvarande statusklassning
- Bedömningar av identifierade miljöproblem samt bedömning av risk för att den eftersträlvade kvalitén inte kommer att uppnås om inte särskilda åtgärder görs
- I framtiden bör särskilt geografiskt definierade åtgärder enligt beslutade åtgärdsprogram också inarbetas

Fortsättning Rationell kunskapsförsörjning i vattenplaneringen

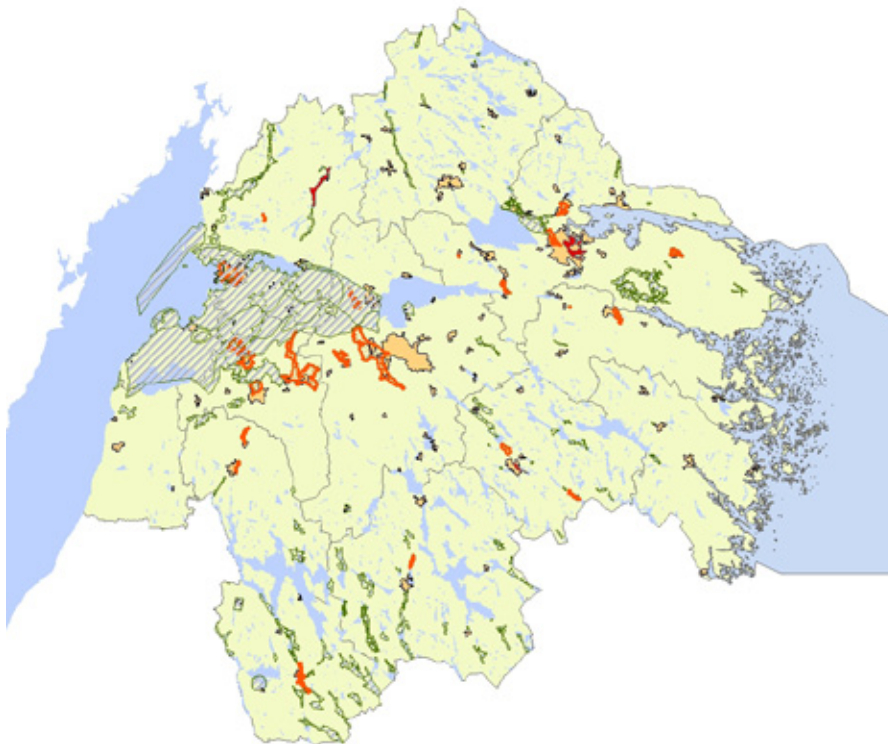
själva miljökvalitetsnormen. För att förstå betydelsen av den beslutade normen behöver även bakgrundsuppgifter om den befintliga statusklassningen samt bedömningar av identifierade miljöproblem samt risker för att den eftersträlvade vattenkvaliteten inte kommer att uppnås om inte särskilda åtgärder genomförs.

Planeringsanpassade beslutsunderlag

Dessa bearbetningar av VISS-informationen gäller främst attributuppgifter, dvs tabelldata. De kartuppgifter som använts inom vattenförvaltningen och för vattenkartan är Lantmäteriets översiktskarta. Vid framtida

bearbetningar av GIS-underlaget för kommunal tillämpning finns sannolikt behov att knyta informationen till en karta med högre geometrisk upplösning.

I senare skeden av vattenförvaltningsarbetet bedöms mer preciserade och geografiskt avgränsade åtgärder enligt beslutade åtgärdsprogram vara prioriterad information för dataläggning och bearbetning som planeringsanpassade kunskapsunderlag. Ännu är dock åtgärdsprogrammen alltför allmänt hållna för att en meningsfull GIS-baserad dataläggning ska kunna ske. Ovanstående beskrivning av utsorterade och bearbetade vattenförvaltningsdata motsvarar främst de behov som finns inom översiktsplaneringen och

Grundvattenförekomster där risk finns att miljökvalitetsnormen inte kommer att uppnås.

då kommuner och andra behöver få en enkelt åtkomlig och enhetligt upplagd beskrivning av den gällande miljökvalitetsnormen och hur den har motiverats. Detta bör också normalt kunna täcka de behov som finns för att göra inledande behovsbedömningar av MKB.

Även de övriga delarna av vattenförvaltningens datamängder är givetvis intressant och viktig för de kommunala tillämpningarna, både enligt PBL och för andra specialiserade arbetsuppgifter. Faktaunderlaget i form av hydrologiska, kemiska och biologiska grunduppgifter mm är värdefulla för fortsatta beräkningar och analyser i samband med exempelvis tillsynsarbete eller fördjupade MKB-utredningar för detaljplaner och tillståndsprövningar enligt miljöbalken.

Vattenförekomsternas statusklassning och bedömningar av förekommande miljöproblem kan användas för fortsatta geografiska analyser på kommunala eller regional nivå. Uppgifter om vattenförekomster som skyddats eller reglerats i särskild ordning är givetvis grundläggande information för både den fysiska planeringen och övrigt myndighetsarbete. Fortsatta bearbetning av dessa uppgifter bör dock ske efter behov i de enskilda fallen. De förordnanden och beslut om vattenanvändningen eller vattenskydd som här berörs är också sådana att de normalt ingår i sedan tidigare inarbetade myndighetsregister, exempelvis Lantmäteriets digitala registerkarta. Något särskilt behov att bearbeta dessa för den fysiska samhällsplaneringen föreligger därför inte.

Viktiga uppgifter för Länsstyrelsen:

- Länsstyrelsens uppgifter med planeringsunderlag innebär både att förmedla kunskapsunderlag från övriga statliga myndigheter och att göra egna sammanställningar och analyser av förhållanden i länet som har betydelse för den fysiska planeringen.
- Länsstyrelsen verkar för att kunskapsunderlag från statliga myndigheter och kommuner så långt möjligt samordnas för att underlätta spridning och en mångsidig användning
- Planeringsunderlaget ska helst ge tydliga besked om statens anspråk

Viktiga kommunala underlag:

- Kommunen bör ta fram särskilda underlag för egna kärnområden som VA-försörjning, hälsoskydd och beredskapsplanering.
- Översiktsplaneringen kräver sammanvägda underlag som klarlägger komplexa sammanhang och som möjliggör lämpliga prioriteringar.
- Planeringsunderlaget måste tydligt skiljas från kommunens ställningstaganden i planen. Samtidigt ska översiktsplanen fungera som beslutsunderlag för efterföljande planläggning och prövning.

Fortsättning Rationell kunskapsförsörjning i vattenplaneringen

Några viktiga databaser

Data	Innehåller	Ansvarig
Vattenkartan/VISS www.vattenkartan.se	Uppgifter om vattenförekomsternas statusklassning, MKN och identifierade miljöproblem etc	Vattenmyndigheterna/ länsstyrelserna
Svenskt vattenarkiv (SVAR)	Hydrologiskt register över Sveriges sjöar, vattendrag och havsområden	SMHI
GIS data från länsstyrelserna www.gis.lst.se	Planeringsunderlag, inventeringar mm	länsstyrelserna
Översvämningskarteringar	Kartor över områden med översvämningsrisker	SMHI/MSB
Grundvattenkarteringar	Kartor över grundvattenförhållanden på nationell, regional och lokal nivå	SGU
Brunnsarkiv	Uppgifter om läge, djup, kapacitet och teknisk utformning mm för brunnar	SGU
Vattentäkter (DVG)	Uppgifter om vattenverk och större vattentäkter	SGU
MIFO-databasen	Uppgifter om förorenade mark- och vattenområden	Naturvårdsverket/ länsstyrelserna
Digitala registerkartan	Uppgifter om fastighetsförhållanden samt beslutade regleringar av mark- och vattenområden	Lantmäteriet

Övriga vattenanknutna planeringsunderlag

Förutom de grundläggande planeringsunderlagen om miljökvalitetsnormer för vatten och den övriga informationen i VISS finns ett stort behov av ytterligare information och kunskap för att klara vattenplaneringens och den fysiska planeringen uppgifter. Dessa underlag är viktiga för de sammanvägningar som ska göras i den kommunala planeringen och även i vattenförvaltningens åtgärdsplanering.

Några viktiga befintliga sådana kunskaps- och planeringsunderlag är följande:

Vattenrelaterade riksintressen för främst yrkesfiske, naturvård, kulturmiljövård, friluftsliv, värdefulla ämnen och material, sjöfart och totalförsvaret enligt 3 kap samt riksintressen med geografiska bestämmelser enligt 4 kap miljöbalken

Översvämningskarteringar och skedriskkarteringar som också bör bedömas mot bakgrund av analyser av framtida regionala klimatförändringar

Vattenskyddsområden, strandskyddsområden, naturreservat och andra områden som skyddats genom beslut enligt 7 kap miljöbalken

Förorenade mark- och vattenområden enligt länsstyrelsernas MIFO-databas.

Nationellt värdefulla sötvatten, en befintlig kartering som utförts inom ramen för miljömålet ”Levande sjöar och vattendrag” där skyddsvärdet sammanvägts avseende vattenmiljöernas natur- och kulturmiljövärden.

Avrinningsområden och andra grunduppgifter om de hydrologiska systemen.

Grundvattenkarteringar och andra underlag med uppgifter om grundvattenförhållanden.

Täktregister och uppgifter om mineralbrytning.

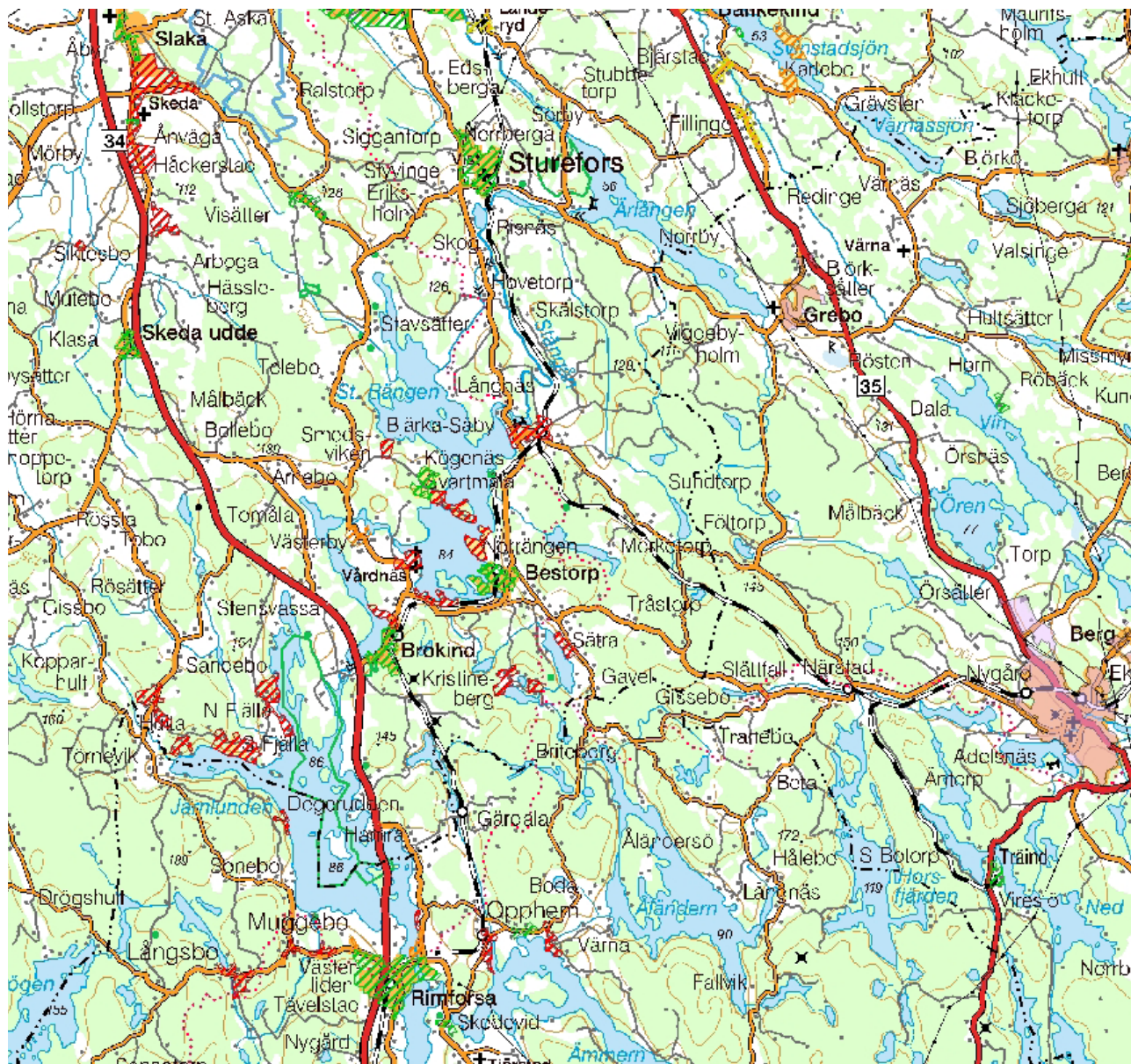
Dammregister med uppgifter om vattenregleringar och kraftproduktion med mera.

Verksamheter med produktion, lagring eller transport av kemikalier som kan innebära risker för olyckor med utsläpp till vatten som följd. Exempel på sådana statliga kunskapsunderlag är sammanställningar av miljöfarliga verksamheter, sevesoanläggningar och rekommenderade transportleder för farligt gods.

Inom den kommunaltekniska planeringen är det viktigt att inventeringar finns eller tas fram som beskriver befintliga **VA-system och bebyggelsens VA-standard**. Även beskrivningar över befintliga **dagvattensystemen** och dräneringsförhållanden i övrigt behöver finnas. För vattenplaneringen är det också mycket viktigt att förekommande **avfallsupplag**, både aktivt

Fortsättning Rationell kunskapsförsörjning i vattenplaneringen

Inventering av bebyggelsens VA-standard

Den befintliga bebyggelsens VA-standard har inventerats som underlag för kommunala VA-planer

använda och nedlagda, finns kartlagda.

I kommunens **planering för räddningstjänst och krisberedskap** ingår ofta ett flertal frågor som har anknytning till vattenplaneringen. Av central betydelse är att förebygga olyckor eller andra plötsliga händelser som kan skada vattenförsörjningen eller andra viktiga samhällsfunktioner. I de handlingsprogram för räddningstjänst som kommunen ska upprätta enligt lagen (2003:788) om skydd mot olyckor ingår att göra en grundläggande kartläggning och analys av de risker som förekommer i kommunen. Även detta utgör ett viktigt underlag för den samlade kommunala planering som behöver tydliggöras i översiktsplanen och annan tillämpning av PBL.

Övriga vattenanknutna kunskapsunderlag som är viktiga för den kommunala fysiska planeringen är inventeringar och program som behandlar **värdefulla natur-, kultur- och friluftslivsmiljöer**.

För många kommuner kommer det behöva aktualiseras att underlag i form av särskilt bearbetade planer och program tas fram för att hantera vattenfrågorna, exempelvis i form av **VA-planer, vattenförsörjningsplaner** eller **strategiska vattenplaner**. I länsstyrelsernas insatser för att fullfölja vattenförvaltningens åtgärdsprogram ingår också att stödja sådana kommunala planeringsinsatser genom sammanställningar av planeringsunderlag eller gemensamma metodutvecklingsinsatser.

Ordlista

En del ord förklaras med hjälp av ord som återfinns på annat ställe i ordlistan. Ord som finns förklarade i ordlistan har kursiverats.

avrinningsområde: Ett avrinningsområde är det landområde, inklusive sjöar, som avvattnas via samma vattendrag eller till samma sjö. Området avgränsas av topografin som skapar vattendelare gentemot andra avrinningsområden.

behovsbedömning: Första steget i miljöbedömningsarbetet. Utredningen genomförs av kommunen och syftar till att klarlägga om en plan eller program kan antas medföra en *betydande miljöpåverkan* så att en *miljökonsekvensbeskrivning* med ett visst innehåll därför ska upprättas. Innan beslut om behovsbedömningen tas ska frågan samrådats med Länsstyrelsen samt berörda kommuner.

betydande miljöpåverkan: *Översiktsplaner* bedöms alltid innebära betydande miljöpåverkan. *Detaljplaner* innebär ibland betydande miljöpåverkan. Bilaga två och fyra till förordningen om miljökonsekvensbeskrivningar redogör för när en detaljplan ska anses medföra betydande miljöpåverkan. Vid betydande miljöpåverkan ska en *miljökonsekvensbeskrivning* upprättas för planen.

biotopkartering: En biotop är en livsmiljö för djur och växter. Biotopkartering är en metod för att inventera ett vatten och dess närmiljöer i syfte att lokalisera, dokumentera och bedöma hur värdefulla biotoperna är.

delavrinningsområde: Område inom ett större avrinningsområde från vilket avrinning strömmar till en viss punkt i ett vattendrag eller till samma sjö.

detaljplan: Upprättas av kommunen och reglerar mark- och vattenanvändningen och byggandet inom ett begränsat område. Skapar rättigheter (s k byggrätt) för fastighetsägare samt både rättigheter

och skyldigheter för kommunen. Detaljplanen styr med bindande verkan myndigheters efterföljande beslut om fastighetsbildning, bygglov och andra tillstånd. I detaljplanen redovisas de bindande reglerna på en plankarta med bestämmelser. Av plan- och genomförandebeskrivningarna framgår kommunens förklaringar och motiv till den valda planutformningen.

dricksvattenförekomst: En yt- eller grundvattenförekomst som används eller kan användas för dricksvattenförsörjning.

ekologisk potential: För *kraftigt modifierade* eller konstgjorda vatten bedöms den ekologiska kvaliteten inte som *ekologisk status* utan som ekologisk potential. Ekologisk potential uttrycks som ”god” eller ”måttlig” vilket fastställs individuellt för varje konstgjord eller kraftigt modifierad vattenförekomst. Det sker utifrån ambitionen att åstadkomma ekologiska förbättringar i vattenförekomsten utan att det leder till en betydande negativ inverkan på miljön eller på den eller de verksamheter som ligger till grund för att vattenförekomsten har pekats ut som konstgjord eller kraftigt modifierad.

ekologisk status: Den ekologiska kvaliteten för en ytvattenförekomst som inte är konstgjord eller *kraftigt modifierad*, uttrycks som ”hög”, ”god”, ”måttlig”, ”otillfredsställande” eller ”dålig”. En bedömning skall ske enligt så kallade bedömningsgrunder som framgår av Naturvårdsverkets klassificeringsföreskrifter (NFS 2008:1). Det innebär i praktiken att en bedömning ska ske av de olika kvalitetsfaktorer och parametrar som anges i bilagorna till föreskrifterna, för att leda fram till en samlad bedömning av vattenförekomstens ekologiska status.

fragmenteringsgrad: Beskriver i vilken omfattning möjligheten till vandring uppströms/ nedströms vattendragen för t ex fisk begränsas av

artificiella hinder.

fysiska förändringar: Förändringar som påverkar de *hydromorfologiska* förhållandena (exempelvis vattenflöde, vattendragens djup och bredd samt förhållandena i strandzoner) i en ytvattenförekomst och som begränsar förutsättningarna för att uppnå god ekologisk status.

GIS: Geografiskt informationssystem. GIS är ett system av hårdvara (datorer) och mjukvara (program) för att lagra, finna, söka och i kartform sammanställa och analysera geografiska data.

grundvatten: Allt vatten som finns under markytan i den mättade zonen.

grundvattenförekomst: En avgränsad volym grundvatten. En vattenförekomst är, enligt vattenförvaltningsförordningen för vatten, den minsta enheten för beskrivning och bedömning av vatten.

hushållning med mark- och vatten: Miljöbalkens 3 och 4 kapitel reglerar skyddet av mark- och vattenområden som anses särskilt viktiga att bevara eller nyttja i ett långsiktigt samhällsperspektiv. Områden av detta slag som har särskilt högt allmänintresse i ett nationellt perspektiv kan förklarats som riksintresse. Hushållningsintressen med anknytning till vattenplanering är exempelvis områden för naturvård- och friluftsliv, vattenförsörjning och sjöfart.

hydrologisk regim: Kvalitetsfaktorn hydrologisk regim avspeglar förändringar i vattenflödet eller vattenståndet (t.ex. vattenkraftdammar) som uppstår naturligt eller av mänsklig verksamhet. Förändrad hydrologisk regim påverkar livsmiljöerna i vattenförekomsten/erna vilket påverkar den *ekologiska statusen*.

hydromorfologi: Beskriver fysiska förändringar avseende *kontinuitet, morfologi och hydrologisk regim* som kan leda till ändrade livsbetingelser för såväl vattenlevande som landlevande djur- och växter i eller i närheten av vattenförekomster.

kartläggning och analys: Första steget i vattenförvaltningscykeln som innebär att man kartlägger och beskriver vattnen som finns i vattendistriktet. Här ingår även att bedöma status idag och risken att inte nå god status till 2015.

kemisk grundvattenstatus: Den kemiska kvaliteten hos en *grundvattenförekomst*, uttryckt som "god" eller "otillfredsställande". Kemisk grundvattenstatus bedöms i enlighet med de bedömningsgrunder som framgår av SGU:s klassificeringsföreskrifter (SGU-FS 2008:2). Det innebär i praktiken att bedömningen sker i förhållande till de riktvärden som anges i bilaga 1 till föreskrifterna, om inte vattenmyndigheten har beslutat om andra riktvärden.

kemisk ytvattenstatus: Den kemiska kvaliteten hos en *ytvattenförekomst*, uttryckt som "god" eller "uppnår ej god". Kemisk ytvattenstatus bedöms i förhållande till de halter för prioriterade ämnen som inte får överskridas enligt vattenförvaltningsförordningen med dess hänvisningar till artikel 3 och bilaga I i direktiv 2008/105/EG om miljökvalitetsnormer för *prioriterade ämnen* och vissa andra förorenande ämnen.

kontinuitet: *Hydromorfologisk kvalitetsfaktor* som beskriver om flödesvägen är bruten av barriärer som hindrar vandrande vattenorganismer att ta sig fram i vattendrag. Barriärer kan till exempel vara dammar, vägtrummor och fiskgaller.

kraftigt modifierad vattenförekomst (KMV): En ytvattenförekomst vars fysiska karaktär har förändrats väsentligt som en följd av en samhällsviktig, mänsklig verksamhet.

Fortsättning Ordlista

Vattenmyndigheten kan peka ut vattenområden och vattenmiljöer som har förändrats av människan för att nyttjas för något speciellt ändamål av allmän betydelse (t.ex. elproduktion) som kraftigt modifierade vattenförekomster, under vissa förutsättningar. Större kraftverksdammar, regleringsmagasin och stora hamnar är exempel på kraftigt modifierade vattenförekomster i Sverige. Kraven för att uppnå god *ekologisk potential* är lägre satta än kraven för att uppnå god *ekologisk status*.

kvalitetsfaktor: Biologisk, fysikalisk-kemisk eller *hydromorfologisk* faktor; faktorerna vägs samman till *ekologisk status eller potential*. En kvalitetsfaktor består av en eller flera parametrar.

kvantitativ status: Tillstånd relaterat till direkta och indirekta vattenuttags påverkan på en *grundvattenförekomst*, uttryckt som ”god” eller ”otillfredsställande”. Kvantitativ status bedöms i enlighet med SGU:s klassificeringsföreskrifter (SGU-FS 2008:2) och innebär i praktiken en bedömning av om det råder balans mellan nybildning och uttag av grundvatten i en grundvattenförekomst.

miljöbedömning: Procedur enligt 6 kap 11-18 §§ miljöbalken som utförs med syfte att sörja för en hög nivå på skyddet av miljön och bidra till att integrera miljöaspekter i planeringen för att främja en hållbar utveckling. Proceduren utförs av den som upprättar planen eller programmet och ska säkerställa att en *miljöbedömning med miljökonsekvensbeskrivning* görs för planer och program och vars genomförande kan antas medföra en *betydande miljöpåverkan*. Miljöbedömningsarbetet inleds med en utredning i form av s.k. *behovsbedömning*.

miljögifter: Benämning på kemiska ämnen som i höga halter är skadliga i den yttre miljön, framförallt långlivade organiska ämnen (t.ex. DDT, PCB) och vissa metaller (t.ex. kvicksilver och bly). En

entydig definition av begreppet saknas. Några av de ämnen (främst några metaller, t ex zink och koppar) som benämns som miljögifter kan vara livsnödvändiga i lägre halter medan de är skadliga i högre halter. Inom vattenförvaltningen används begreppet miljögifter i en vid betydelse för ämnen och föreningar som kan skada biologiska processer och därmed miljön när de förekommer vid alltför höga halter.

miljökonsekvensbeskrivning (MKB): Ett beslutsunderlag enligt 1-10 §§ miljöbalken som ska upprättas inför vissa myndighetsprövningar, bl a flertalet tillstånd enligt miljöbalken samt vägarbetsplaner och järnvägsplaner mm . En MKB ska också utföras inom ramen för ett *miljöbedömningsarbete* och som ska belysa planens eller programmets påverkan på miljön och hur denna miljöpåverkan kan begränsas. Vid framtagandet av MKB ska allmänheten samt berörda myndigheter och intresseorganisationer ges möjlighet till insyn och inflytande.

miljökvalitetsnorm (MKN): En miljökvalitetsnorm är en bestämmelse om kraven på kvaliteten i luft, vatten, mark eller miljön i övrigt. Miljökvalitetsnormer är styrande för myndigheter och kommuner när de tillämpar lagar och bestämmelser, t ex vid tillståndsprövning enligt miljöbalken eller vid planläggning enligt plan- och bygglagen. Inom vattenförvaltningen fastställs miljökvalitetsnormer för varje vattenförekomst, och anger krav på att uppnå en viss yt- eller grundvattenstatus i vattenförekomsten. Miljökvalitetsnormerna ligger också till grund för vattenmyndigheternas *åtgärdsprogram* som ska syfta till att miljökvalitetsnormerna uppnås.

miljöproblem: Inom vattenförvaltningen har man identifierat åtta miljöproblem som möjliga bakomliggande orsaker till att inte god status uppnås: försurning, övergödning, miljögifter, främmande arter, vattenuttag, *flödesförändringar*, *kontinuitetsförändringar*, *morfologiska förändringar*.

morfologi: Morfologiska förändringar i ett vattendrag eller en sjö innebär att man förändrar vattnets form eller struktur. Fysiska ingrepp som rätningar, utdikningar, bebyggelse och sjösänkningar är exempel på morfologiska förändringar.

parameter: En ingående del av en biologisk, fysikalisk-kemisk eller hydromorfologisk kvalitetsfaktor. En kvalitetsfaktor består av ett flertal olika parametrar. För den biologiska kvalitetsfaktorn växtplankton ingår bland annat totalbiomassa och artantal som parametrar och för den fysikalisk-kemiska kvalitetsfaktorn näringsämnen ingår halten totalfosfor som en parameter.

PLC: Pollution Load Compilation, beräkningar av fosfor- och kvävetransport till havet som utförts för Sveriges rapportering till HELCOM (Helsingforskommissionen, som leder arbetet med Helsingforskonventionen för skydd av Östersjöns marina miljö). Den femte versionen av dessa beräkningar som har rapporterats till HELCOM kallas PLC5. Dessa beräkningar grundar sig på utsläppsdata från punktkällor för 2006 (avloppsreningsverk, industri och enskilda avlopp) och typhalter för diffusa källor för 2005 (jordbruksmark, skogsmark, hygge,) dagvatten, öppen mark, myr, och deposition på sjöytor). Beräkningarna har utförts för *delavrinningsområden* (PLC-5 områden) med en genomsnittlig area på 30 km².

prioriterat ämne: Ett ämne som anges i bilaga X till *ramdirektivet* för vatten samt i dess senaste lydelse enligt bilaga II till direktivet om miljökvalitetsnormer för prioriterade ämnen. I bilagan finns 33 prioriterade ämnen eller ämnesgrupper, varav 20 har identifierats som prioriterade farliga ämnen. Dessa ämnen ligger till grund för klassificeringen av kemisk status i ytvatten, tillsammans med vissa andra

förorenande ämnen.

ramdirektivet för vatten: Europaparlamentets och rådets direktiv 2000/60/EG av den 23 okt 2000 om upprättande av en ram för gemenskapens åtgärder på vattenpolitikens område. Syftet med direktivet är att skapa en helhetssyn på Europas och de enskilda ländernas vattenresurser och att få en enhetlig, sammanhållen och övergripande lagstiftning för förvaltning av vatten. Länderna ska arbeta på ett nytt sätt i sin vattenförvaltning och utgå från avrinningsområden (naturens egna vattengränser), istället för administrativa gränser, för att komma till rätta med brister i vattenmiljö och vattenkvalitet. Ramdirektivet för vatten omfattar alla typer av ytvatten (sjöar, vattendrag och kustvatten) och grundvatten, men inte öppet hav. Direktivet trädde i kraft den 22 december 2000.

riskbedömning: Bedömning av om det finns en risk för att en vattenförekomst inte ska nå upp till målet, *miljökvalitetsnormen*, eller risken för att en vattenförekomst ska försämrast.

tidsfrist: Ett beslut om undantag som medger att kvalitetskraven för en vattenförekomst uppnås till en senare tidpunkt än den 22 december 2015. Enligt vattenförvaltningsförordningen ska kvalitetskraven för vattenförekomster fastställas så att åtminstone god yt- eller grundvattenstatus uppnås senast den 22 december 2015. Vattenmyndigheten får dock besluta om undantag från detta och medge att kraven uppnås till en senare tidpunkt. Sådana tidsfrister kan medges till den 22 december 2021, eller som längst till den 22 december 2027. Om genomförda åtgärder inte hinner ge effekt i miljön på grund av naturliga förhållanden får dock längre tidsfrister medges.

undantag: Vattenmyndigheten kan under vissa förutsättningar besluta om undantag från de grundläggande kraven att uppnå god yt- eller grundvattenstatus senast den

Fortsättning Ordlista

22 december 2015, enligt 4 kap 9-12 §§ vattenförvaltningsförordningen. Många vattenförekomster i landet är så starkt påverkade av mänsklig verksamhet att det inte är möjligt att uppnå god status i tid till 2015 eller kanske inte alls. Då finns det fyra möjligheter till att besluta om undantag från kraven:

- mindre stränga kvalitetskrav, dvs. att en sämre kvalitet än god status godtas (10 §),
- mindre strängt krav för en ny verksamhet av särskilt stor allmän betydelse, under vissa förutsättningar (11 §), samt
- tidsfrist, dvs. att kraven uppnås vid en senare tidpunkt (9 §),
- tillfälliga försämringar på grund av naturliga orsaker eller till följd av olyckor (12 §).

vandringshinder: En fysisk anordning eller egenskap i vattenmiljö som leder till att fisk och bottenfauna mer eller mindre förhindras att förflytta sig inom ett vattendrag. Det kan t.ex. vara ett vattenfall, en damm eller en felaktigt anlagd vägtrumma.

VA-plan: Det finns inget enhetligt VA-planinstrument. Länsstyrelsen i Stockholm har dock tagit fram en definition av vad en VA-plan är (rapport 2009:07, Kommunal VA-planering). Enligt den definitionen ger en VA-plan en heltäckande långsiktig planering för hela kommunen både inom och utanför nuvarande VA-verksamhetsområde. Genom VA-planeringen förankras VA-frågor.

vattenförsörjningsplan: En vattenförsörjningsplan ska identifiera de vattenresurser som är viktiga för den långsiktiga dricksvattenförsörjningen. SGU har tagit fram en rapport som handlar om vattenförsörjningsplaner (SGU rapport 2009:24 Vattenförsörjningsplan – identifiering av vattenresurser viktiga för dricksvattenförsörjningen).

vattenförvaltningscykel: Arbetet med

vattenförvaltningen är organiserat i så kallade vattenförvaltningscykler om 6 år. En cykel omfattar en rad olika arbetsmoment som delvis bedrivs parallellt. Varje cykel inleds med kartläggning och övervakning som resulterar i en bedömning av vattnets nuvarande status. Utifrån *statusklassificeringen* beslutas en *miljökvalitetsnorm*, vilken beskriver vilket kvalitetskrav som ska gälla för vattenkvaliteten i framtiden. För att uppnå eller upprätthålla denna norm utformas ett *åtgärdsprogram*.

vattenplan: Vattenplanen ger en samlad syn på vattnet och är ett underlag för planering och handläggning.

vattenråd: Ett frivilligt samverkansorgan som ansvarar för lokal samverkan inom ett eller flera avrinningsområden. Deltagare i vattenråden kan vara kommuner, företag, intresseorganisationer (fiskevårdsområdesföreningar, naturvårdsföreningar m.m.) och andra som berörs av vattenrelaterade frågor inom avrinningsområdet. Vattenråden är tänkta att fungera som en kanal mellan ansvariga myndigheter, berörda aktörer och allmänheten.

vattentäkt: En sjö, ett vattendrag eller grundvattenmagasin där ett vattenverk hämtar sitt råvatten för dricksvattenproduktion.

verksamhetsområde VA: Det geografiska område inom vilket dricks- och/eller avloppsvatten har ordnats eller skall ordnas genom en allmän va-anläggning.

VISS: VattenInformationSystemSverige (VISS) är en nationell databas där information om yt- och grundvattenförekomster samlas. I VISS finns bland annat uppgifter om statusklassificeringar, miljökvalitetsnormer, övervakning, riskbedömningar och bedömningar av vattenmiljöproblem. Se www.viss.lst.se

ytvattenförekomst: En avgränsad och betydande förekomst av ytvatten, som kan vara t.ex. hela eller delar av en sjö, å, älv eller kanal, ett vattenområde i övergångszonen eller ett kustvattenområde. Ett vattendrag, en sjö eller kustvattenområde kan bestå av flera ytvattenförekomster.

åtgärdsprogram: Enligt vattenförvaltningsförordningen ska det upprättas ett åtgärdsprogram för varje vattendistrikt. Åtgärdsprogrammet ska innehålla en redovisning av vilka åtgärder som behöver vidtas för att uppnå miljö kvalitetsnormerna för vattenförekomsterna inom respektive vattendistrikt.

överprövning: Enligt PBL ska länsstyrelsen särskilt kontrollera att kommunen vid planläggning mm tillräckligt beaktar vissa särskilt angivna intressen, bland annat att miljö kvalitetsnormer följs. För den sakens skull gör Länsstyrelsen, efter bland annat kommunens beslut om antagande av detaljplaner en bedömning av om det finns anledning att pröva kommunens beslut med hänsyn till dessa intressen. I de fall sådan prövning sker (s.k. överprövning) avgör sedan Länsstyrelsen om skäl finns att upphäva kommunens beslut eller inte. Eventuellt beslut om upphävande kan överklagas.

översiktsplan: Alla kommuner ska enligt PBL ha en aktuell översiktsplan som klargör kommunens viljeinriktning för mark- och vattenanvändningen och byggandet. Av planen ska bland annat framgå hur kommunen avser att följa miljö kvalitetsnormer enligt 5 kap miljöbalken. Planen är inte rättsligt bindande men ska användas som vägledning vid efterföljande beslut om detaljplaner och bygglov samt tillståndsprövning enligt miljöbalken och vissa andra lagar. Översiktsplanen kan kompletteras med fördjupningar eller tillägg och ska aktualitetsprövas av kommunen minst en gång varje mandatperiod. Länsstyrelsen skriver till översiktsplanen ett så kallat granskningsyttrande. Av granskningsyttrandet ska framgå om Länsstyrelsen och kommunen

är överens om hur miljö kvalitetsnormerna och ett antal andra frågor på bästa sätt iakttas i planläggningsarbetet. Granskningsyttrandet ska infogas i översiktsplanen.

Vattenplaneringens informationsförsörjning

Vägledningen är en del i ett pilotprojekt initierat av Boverket och som drivs av de tre länsstyrelserna i Jönköping, Värmland och Östergötland. I projektet har även flera kommuner ingått. Projektet är inriktat på hur miljö kvalitetsnormerna för vatten ska hanteras i den fysiska planeringen, i kommunernas översiktsplanering och detaljplanering samt på länsstyrelserna.

Kontakta oss gärna om du har frågor

Länsstyrelsen Östergötland
Kultur- och samhällsbyggnadsenheten
Östgötagatan 3
581 86 Linköping

Telefon: 013-19 60 00
E-post: ostergotland@lansstyrelsen.se

www.lansstyrelsen.se/ostergotland

Produktion: © Länsstyrelsen Östergötland,
januari 2011

Upplaga: 200 ex

Redaktion: Jan Persson och Nicklas Bäckman

Foto: Elin Julin

Kartor: © Lantmäteriet 2010. [Ur GSD-produkter ärende 106-2004/188F](#)

Grafisk form: Maria Gullquist

Tryck: Länsstyrelsen Östergötland

LÄNSSTYRELSEN
ÖSTERGÖTLAND